

miroslav kirin album

umjesto fotografija

1.

KAO prvo, bezimena, ti uopće nisi ulica, mali si, blatni rukavac u koji se, u jesen, izlijeva Kaniža, široka ulica s teškim mirisom austrougarskog carstva (poslije Gupčeva ulica, a dalje tko će znati). Zatim, bezimena i neosvijetljena, na repu izgubljena svijeta, dobiješ ime po nekom dr. Nemecu. Ne znam je li ti išta bilo lakše s tim imenom koje si dijelila s još nekoliko sličnih rukavaca. Možda je tek pismonoši sve postalo jasnije, a njegov hod po tom slijepom crijevu grada sigurniji. »ini se kao da se dr. Nemeć rodio upravo za vas; ulice u kojima nitko nije živio, ulice u kojima nije bilo govora, koje su svojom nijemošću brisale vlastite tragove. Pritom, dakako, uopće nije bitno tko je bio dr. Nemeć. Nešto poslije ulice su već kako su se u njih useljavali ljudi, sjekli šljivike prijašnjeg gazdinstva, gradili svoje kuće, utvrđivali svoj identitet na identitetu drugih – dobile nova imena, svaka svoje. Nakon posljednjeg rata (znate li kojeg?) bilo je dovoljno zaslužnih mrtvacu da imenuju sve te neosvijetljene kutke, pa je to čudnije što si ti, uličice, koja pokraj golema stabla lipe izlaziš iz Gupčeve, u kojoj su samo dvije kuće s kućnim brojevima jedan i četiri, a koji su isto tako mogli biti sto i četiristo, zablistala od sreće kad si, nečijom omaškom valjda, dobila ime po pjesniku A. G. Matošu (odluka na sastanku Mjesne zajednice).

2.

DALJE u tom slijedu nahrupljuje još jedan rat, donoseći sa sobom ono vječito pitanje: 'Kako je to, na kraju dvadesetog stoljeća, još uvijek moguće?' U Ulici A. G. Matoša dvije se kuće u žurbi prazne, ispred kuće je već parkiran auto, u njega se ubacuju samo zavežljaji s najdragocjenijim stvarima ('Jesam li što zaboravila...?' 'Ali brzo ćemo se vratiti... To ne može potrajati...' 'Više ne znam gdje sam što stavila!', uspaničeno govori majka dok otac šuti i pali auto), auto konačno polazi, praćen bukom granatiranja, poklicima odobravanja u mračnim kućama na periferiji, smijehom koji se u vlastitom obrtanju više ne može kao takav prepoznati, šljivicama koji u razdoblju nadolazeće pustoši kane ponovno bujati.

3.

ZALUTALI, izgubljeni fragment: sva mjesta u kojima se očitovala Božja prisutnost redom su umirala. Po svemu je sipio prah, onaj u kojem je sadržan i tvoj prijatelj, i prijatelji drugih prijatelja, preko svih stvari navuklo se sivilo, rahlo tijelo mrtvih poglelo je po cijelom gradu. Nema više grada.

4.

UBRZO u Matoševu ulicu dolazi nova skupina ljudi, šaka jada, rupa na svirali, ili neka druga otrcana metafora, ništa drugo, opće mjesto nesreće. Svijet je, od tada, podijeljen na dva dijela iste nesreće, privid života zajednički je objema stranama, nitko zapravo ne živi, svi su oni u tim kućama i stanovima

samo privremeno, ništa ne vrijedi započeti, treba pustiti da trava i korovi sve pojedu, neka na prozore padne prašina i zastre vidik, odjeća na ljudima neka izbljedi, podere se, ne tražiti novu, ionako ju čeka ista sudbina, svi obolijevaju od čudne lijenosti, na kraju će goli ležati u tami kuće kojoj su se izbrisala vrata i prozori.

5.

BIO je mrak kad su ti uljezi natopljeni nesrećom napustili svoj stan, a mrak je i sad dok ovo pripovijedam (ništa se, naizgled, nije promijenilo). Jednako je započelo i svršilo u sebi. Krenuli su i ostali na istome mjestu. Slijedili su zacrtani plan koji je netko drugi za njih ispisao (plan zapisan ne u rečenicama, ne u vješto sročenu tekstu, već u rubnim bilješkama, u mrljama od tinte, protumačenim kao Rorschachove, kao slučajno, nehотиčno pomračenje uma genijalnih stratega).

6.

SAN iz 1993. godine: ostavljena pisma, pošiljatelji dobro znani, sad zakopani u prošlosti, gotovo iščezli zbog lošeg pamćenja. Nekoliko hrpa pisama, tematski odvojenih. Netko, a to nisam ja, uzima kutiju s pismima, vadi jedno po jedno i čita ih. U biti, postoji niz neidentificiranih čitatelja, svaki dolazi na red za čitanje u drugo vrijeme. Svi čitatelji na koncu postanu jedna, mutna i kondenzirana slika. Slika se povremeno raspadne na nevažne djeliće koji te mame da ih pokušaš shvatiti. Sada je 'ti' naslovnik koji sasvim pouzdano možemo poistovjetiti s pripovjedačkim 'ja', a da bi zbrka bila potpunija, to 'ti' poslije će postati neko opće 'ti' bez ikakva identiteta i adrese. Gonetanje se uvijek isplati, ali je na koncu ipak besmisleno. Jesi li ti on, ili ona? »italjica će uživati u potpuno različitim stvarima nego čitatelj. Posve je očividno, zar ne, ali svejedno ne uspijevaš pogoditi što zapravo zanima nju, a što njega. Tko će prije podleći iskušenju i pročitati tuđe pismo, tko je tomu skloniji? Odluka brzo pada. Pred očima (muškim?, ženskim?), u bljeskovima, nižu se prizori iz zapisanog života ljubavnika, koji ne mora biti takav kako je zapisan. To su, dragi stranče, pisma kakva si i ti mogao primiti i žudno čitati sve dok se ne bi istopio u njima. »čini ti se kao da čitaš mene, da napajaš svoje tamno sladostrašće čitajući moju korespondenciju s mojom voljenom, da razotkrivaš tajne koje si naslućivao o meni i drugima, a u biti, besprizorni čitatelju, čitaš sebe ja sam iz tih redaka davno iščeznuo, čim se 'osušila tinta'. Isto tako nećeš naći i onu koju si možda tražio u tim pismima. Evo zašto: nisi kadar razumjeti nečiji život bez velikih događaja. Male stvari izmiču tvom rastresenom i zbunjenom oku. Riječima raspolazeš sa zavidnom vještinom, njima zadovoljavaš svoje male nastranosti, ali kad je posrijedi osjetljivost muško-ženskih odnosa povlačiš se s te uzavrele pozornice. I razmisli o ovome: sva je prisnost nestala s tih stranica čim si na njih položio svoje užarene oči. Ne pitaj zašto. Mogao bih lako nagađati koji si: zacijelo sam te viđao, možda smo se sretali, razgovarali na gradskom trgu, pod lipama (možda su to ipak bile topole?). Pisma u tom snu zacijelo je čitao netko dobro poznat meni, nezamislivo je da to čini netko sasvim nepoznat, za koga su ta pisma ulaz u nerazumljivi svijet u koji se i ne želi ulaziti. Da, sada sam posve siguran: istu smo voljeli, nju koja je u pismima, u 'nerazumljivim' rečenicama, koja je mjesto šutnje u našim (bivšim) razgovorima, koja već podijeljeni svijet dijeli na još dva dijela.

7.

NETKO rafalom iz strojnice buši plavu ploču na kojoj piše Ulica Antuna Gustava Matoša, jer morala je, takvo je valjda pravilo, ta ulica nositi neko drugo ime (na redu su mrtvaci drugačijeg vrijednosnog

sustava). Ipak, sve do kraja rata, ta probušena, naherena ploča uporno stoji na svome mjestu označavajući ulicu koja to zacijelo više nije bila, a druge nije bilo da ju zamijeni (bilo je 'važnijih' stvari), jer po ulicu se ne može doći sa streljačkim vodom i onda ju poslije, mrtvu, zakopati na neznanu mjestu. Po njezinoj se plaveti oko rupa od metaka sad rastvaraju latice od hrđe, posvuda prosipajući pelud vlastite smrti. U jednom trenutku (rat već bijaše završio) ploča se nađe na zemlji, prekrivena travom, stade ubrzano hrđati, slova iščezavaju, netko se sagne, pažljivo obriše ploču, ponese sa sobom, u dvorištu ju odloži pokraj zida kuće, 'dok se ne vidi što će biti s ulicom', jer sve se još jednom grčevito mijenja, imena gradova, ulica, pa i neki bi ljudi svoje ime mijenjali da to nije prekomplikirano, da ne treba obići tolika vrata i izgubiti dane i dane.

8.

ISTA ruka koja je podignula ploču i spremila ju u dvorištu uzima komad trgovačkog papira, sjeda za stol (soba je jednostavno namještena, prognanička) i zapiše sljedeće retke, čiji će sadržaj poprimiti arhitekturu kuće od stakla u posve određenom, ali nevidljivom gradu. Vraćeni smo nekoliko godina unatrag, nije početak rata, ali se ni njegov kraj ne nazire, osjećaj kako nije sve izgubljeno i kako se svaki dan očekuje povratak kući u ravnovjesu je s osjećajem beznađa i stanja koje ne navješćuje nikakav pomak nabolje, sjećanje počinje blijedjeti, više nitko nije siguran što je nekad posjedovao. Valjalo bi to staviti na papir, reče moj otac samomu sebi, ako ni zbog čega drugog, a onda radi samoga sebe, dokazati da si poznao mjesto u kojem si živio, da si, naposljetku, postojao. I evo što on učini.

9.

'GRADILIŠTE od 144 četvorna metra; garaža od 30 četvornih metara; kuća katnica od 105 četvornih metara',

...tako započinje moj otac neobičnu anatomiju našeg doma i nastavlja ju na sličan način na nekoliko stranica suhoparna ispisa života. Njegov popis sadržava samo gole činjenice, metričke jedinice, velik broj dijelova pokućstva te predmete i alatke koji se mogu pronaći tek u tehničkim rječnicima. Nema tu neke poezije, osim ako se za niz tehničkih izraza može reći kako zvuče 'poetski':

WC školjka, škripac, kliješta, zidna stalaža, električna kosilica za travu s produžnim kabelom, crijevo za vodu dugačko 30 m.

Iz popisa također izbivaju i osjećaji koje svaki od navedenih predmeta redovito pobuđuje u ocu stolac koji je izradio zajedno sa šurjakom... Polica koju je napravio mojoj majci pošto se požalila da nema gdje spremati ukiseljeno povrće i kompot... Naslonjač iz dnevne sobe u kojemu je sjedio i razgovarao sa susjedom koji sad živi u egzilu u Torontu, Kanada... U biti, riječ je o beskonačnom popisu pa ipak ograničenom na određen broj stvari kojih se sjetno prisjeća jedan prognanik u ne-svojoj sobi. Svako malo otac odabere neki drugi predmet sa svoje liste i počne tvrditi kako mu je to najdraža stvar, kako mu je upravo ona bila najvažnija. Dva ili više dana provede u slatkoj omami koju emanira razmišljanje o tom predmetu, bez obzira bili to džepni nožić njegova oca Janka, veslo što ga je izradio od jasenovine i uporabio toliko puta u ribolovu, ili pak komplet Gedora-ključeva. O tim stvarima smišlja kojekakve priče tužne priče, vesele priče, intrigantne priče, dosadne priče otkriva

istinu o njima koje nije bio ni svjestan, smije se i plače zbog njih, ali na koncu ga ipak obuzme nezadrživ osjećaj ravnodušnosti, ili gubitka, kako god, zar je to uopće bitno? Nema više ni stvari ni ljudi, misli on dok ispija prvu jutarnju kavu i čita novine. Njegova će potištenost rasti, a onda... Pa nešto će već iskrsnuti... Da... Sigurno... Tako je to na svijetu, zar ne?

10.

JE li ženska povijest išta drukčija? Evo jedne od mogućih usporedbi (bilo koja odabrana pogađa u srce stvari, niti jedna ne promašuje, jer svakoj treba dati usta da ju govore, toliko je šutjela). Te su (pri)povijesti, muška i ženska, one koje se skladno (ne) dopunjuju. Ono što On zaboravi spomenuti (jer u svojoj muškoj svakodnevici to i ne zamjećuje), Ona marno bilježi. Njezina izostavljanja mogla bi pak biti amblematična, podložna različitim tumačenjima, s gorko-smiješnim ishodom. Ona bilježi ono što je ponijela (spasila), On ono za što je pretpostavljao da je izgubljeno (uništeno). Zbrajanje i oduzimanje. Evo što (ne) navodi Ona, moja majka, učiteljica, u jednoj naknadnoj rekonstrukciji prošlih događaja pošto sam ju zamolio da opiše prve dane rata (samostalno poglavlje). Ljepota koja pak zrači iz njezina pisanja proistječe iz dugotrajna rada s malom djecom i njihovim prvim pokušajima da se pismeno izraze; kao da njezine jednostavne, pomalo istrošene rečenice žele reći kako je o ratu teško reći nešto novo i smisljeno. Ljepota pisanja sadržana je u promašajima toga istog pisanja.

11.

LJETO 1991. godine, 3. rujna. Pakiranje najnužnijih stvari koje ćemo ponijeti iz napadnute Petrinje.

1. Moja zlatnina (zlatna narukvica koju mi je kupio suprug za jednu Novu godinu; ogrlica-lančić s medaljonom koji sam kupila za desetogodišnjicu rada, privjesci koje sam dobila od svojih učenika, 2 zlatna prstena).

2. Svakom sam uzela dio ljetne odjeće, zimsku odjeću, jer dolazi jesen, a tko zna kada ćemo se vratiti. Uzela sam svoju kožnu jaknu koju sam jednom kupila u Tarvisiju u Italiji. Sivi kostim koji mi je šivao krojač, moj vršnjak iz N. Selišta.

3. Svakom članu obitelji uzela sam i najnužniju obuću: cipele za jesen, čizmice za zimu, a u sandalama smo putovali. Imala sam crne kožne sandalice s peticom-štiklom. Te sam sandale cijeli rat najradije nosila, uvijek ih popravljala i još uvijek ih nakon tih 8 godina nosim.

4. Nosila sam svoje otpusno pismo iz bolnice iz 1989. godine kad sam operirana u Institutu za tumore. Tu su bili i nalazi krvi i drugi zdravstveni dokumenti koji prate stanje. Nisam ponijela dokumente o stanju kičme i zglobova na prstima ruke. Liječio me je reumatolog dr. Cvjetičanin.

5. Posebna najlonska vrećica bila je puna donjeg rublja - gaćica, potkošulja, kombineja s čipkama - jer su mi te stvari i najnužnije.

6. Uzela sam i nekoliko fotografija: fotografiju na kojoj je bila slika naše obiteljske kuće, misleći, ako se kada vratimo, da mogu dokazati da je to naša kuća; fotografiju na kojoj su bili moja mama, pokojni nećak Marijan, njegova supruga Ana, mali Robert i ja; fotografiju gdje sam se davno slikala sa svojom djecom Miroslavom i Mladenom dok su još bili maleni i kad smo živjeli u školi u Slani.

7. Svi albumi sa slikama su ostali. Mislila sam: vratit ćemo se, slike nikomu ne trebaju, naći ćemo ih. Ali ništa nismo našli kad smo se vratili. Bile su to slike rijetke ali dragocjene, jer nisam se često slikala. Ostala je moja slika s mora, kad sam prvi put išla na nj s bracom Ivom, slika s prve pričesti, sve drage uspomene iz mog djetinjstva. Sve su to ili poderali ili spalili.

8. SLIKA S MORA. Kupam se u moru. Kosa kratko ošišana, a noge u vodi umanjene. Imala sam 8 godina.

9. MOJA VJENČANA SLIKA. Mlada u jednostavnoj bijeloj plisiranoj haljini, na glavi bijeli vjenčić, a u ruci skroman buket.

10. SLIKA NESTAŠNOG MLADENA. Mladen i oko njega koke, a on ih želi uhvatiti.

12.

PAM?ENJE izgubljenog izjednačuje se s pamćenjem spašenog. Majka slučajno propušta spomenuti pisca ovih redaka u opisu fotografije na kojoj je ona zajedno sa svojom majkom Nežom, svojim nećakom Marijanom, njegovom ženom Anom i Robertom, njihovim sinom (stoje na maloj terasi ispred ulaza u novu kuću u Selištu, svi su nasmiješeni, popodneвно im sunce ide u oči). Tu je fotografiju tijekom prognaništva stotinu puta premetala po rukama, opisivala, objašnjavala, nad njom plakala. Možda pomnijivijim opisivanjem stvari počinju nestajati; mislimo da smo ih odavna pohranili u pamćenju pa više nema bojazni da odande mogu iščeznuti. Kao i obično, nemamo pravo. Ničije pamćenje nije sigurno od uljeza, pogotovu ako je taj uljez naša uvjerenost da vladamo svojom prošlošću. Vladamo jedino ako o njoj ne mislimo, a to, složiti ćete se, nije moguće. I tko zna na koga smo se, na toj fotografiji, usredotočili, tko je ili što je taj punctum fotografije, zbog čega se lecnemo dok ju (ne) promatramo.

13.

OPISUJE majka svoju vjenčanu fotografiju, zorno predočava mladenkin lik u bijelom, kako je odjevena, što ima u kosi, buket u rukama, i tu naglo staje s opisom. Sve je to lijepo, u redu - reduciran opis, pomnjev odabir detalja, strah od patetike i nepotrebne sentimentalizacije - međutim, ipak nešto ne štima; kamo je iščeznuo mladoženja, vjerojatno jednako dotjeran, u tamnom odijelu i, pretpostavljamo, nasmijan?! Kako je to moguće, pitamo se. Može se pretpostaviti da je mladoženja prvobitno bio na fotografiji, no kamo se tijekom godina bivanja u braku preselio, nije nam znano. Ako

nije na fotografiji, onda je u kolotečini života, koja ga tiho ždere. Je li riječ o svojevrsnom udaljavanju, zahlađivanju odnosa? Je li mladoženja još od prvog dana, od trenutka kada su oboje pozirali u fotografskom atelijeru, bio 'odsutan mislima' pa se takva odsutnost s vremenom i fizički manifestirala (tako da je sad, umjesto njega, na fotografiji sjena, kontura poput onih što se izrezuju od crnog papira)? Je li ga majka zaboravila spomenuti jednostavno zato što se bila usredotočila na opis sebe same, a otac nije nužno morao biti prisutan kako bi potvrdio njezinu prisutnost? Fotografija je bila u boji, možda i crno-bijela, pa naknadno bojena, retuširana, kao što je to tada bio običaj, jer već se od samog početka u brak ulazilo s lažnim sjajem, predodžbom savršenstva (koža bez prištića i madeža, obvezan osmijeh, savršeno pravilni i bijeli zubi, sjajna, pomnjivo začesljana kosa, itd.). Tijekom godina to će se savršenstvo sve više narušavati. U nekom strogom i manjkavom opisu braka (jer niti jedan opis ne uspijeva u svojoj namjeri - da se izjednači sa svijetom) njegovo propadanje naznačili bi prefiksi dodani krhkom tijelu bilo koje riječi koja opisuje sklad zajedničkog života - postoji malen, ali ne i nedužan broj prefiksa sklonih povremenu razaranju savršenstva: a-, bez-, de-, ne-. Osim njih, postoji i mnoštvo 'nezavisnih' riječi, odnosno samodostatnih izraza koji su prijetnja prirodnom krhkom poretku stvari: napuštenost, poznanstvo, preljub, častohleplje, tjeskoba, razmirica, ravnoteža, dosada, jaz, suočenje, ograničenje, prezir, zdvojnost, odvratnost, rasprava, razvrat, sumnja, iscrpljenost, umor, pogreška, zaboravnost, bijes, brbljavost, gestikuliranje, zlovolja, navika, zlostavljanje, uvreda, osamljivanje, ponavljanje, klepetanje, živčanost, rodbina, klonulost, mlitavost, laž, privlačnost, požuda, pretvaranje, masturbacija, zloća, ljutnja, narcisizam, pokvarenost, nužda, zanovijetanje, dužnost, tvrdoglavost, izopačenost, izlika, malodušnost, kajanje, odbojnost, pomirenost, mrtvilo, otupjelost, grijeh, gušenje, sumnja, napetost, pomisao, mučenje, pobuda, istinitost, praznina, oskvrnuće, muževnost, silovanje, namigivanje, zijevanje, naprasitost, pakost, žučljivost. Vješt, pa i lukav ulazak svake od tih riječi u stvaran život tumači se simptomom bolesti koja je načela ljubav. Svaka priča vlastitu priču, istodobno zavodljivu i zapanjujuću, ali isto tako svakoj propada pokušaj da ispriča onu 'pravu' priču. Možda joj se uspjeh mjeri što većim udaljavanjem od istine, tumaranjem čitatelja stranputicama vlastite žudnje. Što je, dakle, odgovor na pitanje zašto je majka u svom sjećanju na fotografiju s vjenčanja jednostavno ispustila mladoženju, to jest svog muža?

14.

ULICA je još uvijek bezimena, novu ploču još se nitko nije sjetio staviti, od dvije nekadašnje kuće s brojevima 1 i 4 tek jedna (ona s brojem četiri) pokušava živjeti 'nekadašnjim' životom. Druga, susjedina, prazna je veći dio godine, ona se boji u njoj spavati, sama je, ispunjena strahom, okružena otrcanim namještajem koji su nesuđeni ratni stanari dovukli odsvakud, jednom tjedno dođe i pobriše prašinu, provjetri sobe, još jednom zamoli tvoju majku da joj navečer upali svjetla u kući, 'kao da netko u njoj živi', i nada se da će ju što prije prodati, jer više ne može zamisliti da bi mogla živjeti 'isto kao prije'. Sve se promijenilo, stari su susjedi otišli, došli su novi, ali njih nitko ne poznaje, njihova su lica skrivena, oni uđu u svoje kuće i ne izlaze, čuče u tjeskobi kuće u kojoj je nekad netko drugi živio, osluškuju bivše glasove i katkad zadrhte, zatim, kad ih nitko ne vidi, obrezuju živice, potkresuju krošnje breza i žalosnih vrba. I susjeda, također, nema više strpljenja za nova poznanstva, lakše je odustati, biti između, između gradova, kuća, između ljudi, i skrivati se negdje drugdje, šutjeti.

15.

FOTOGRAFIJE: o tome A., glasoviti pisac, ili netko drugi manje talentiran, ali zato bespovratno opsjednut promatranjem, pamćenjem, prikupljanjem vlastitih i tuđih otisaka, obuzet žudnjom da umiri svoj drhturavi identitet uglavnom, netko od njih kaže: prisnost s bližnjima jača kad ispred sebe rasprostremo fotografije; pamćenje tad oživljuje, utvrđuje se da je netko postojao. Što je pak s gubitkom, biva li gubitak pamćenja osnažen gubitkom fotografija, ili je pak obrnuto; pamćenje, sjećanje tek tada ojača, zaplamsa, iz tame skrivene, zatamljene faktografije pohrle osobe iz našeg života te čak poprime konture 'stvarnije' od onih što su ih imale u stvarnom životu, a njihova priča poprimi neslućene razmjere?

Dječak i njegova majka

Fotografija je crno-bijela. U njezinu je središtu stablo mlade trešnje, lijepo okrečeno. Krošnja se već bila izvila izvan dosega fotoaparata, šmugnula u nebo. O stablo je bočno naslonjen dječji bicikl, onaj za stariji uzrast, bez pomoćnih kotačića. Gume na biciklu tanahne su poput guma trkaćeg bicikla. Bicikl je plave boje, koju uzduž blatobrana presijecaju dvije bijele crte, kao trag mlažnjaka na nebu.

Fotograf, tvoj otac, koji stoji nekoliko metara dalje, nakanio je snimiti tebe i majku.

Dok majka stoji s tvoje lijeve strane, ti sjediš na biciklu okrenut prema ocu i smiješiš se, zapravo se cerekaš. Dobro se mogu izbrojiti svi tvoji prednji zubi. Oči su ti širom otvorene, a obrve visoko podignute, kao da njima kaniš dosegnuti vlasi kose. Na sebi imaš neku vrstu mornarske majice s tankim plavim crtama i kratke hlače od materijala nalik plišu. Noge su ti savijene u koljenima. Stopalima lagano dodiruješ pedale. Moraš paziti da ne pojačaš pritisak jer bi se tada bicikl pokrenuo i odveo te izvan dosega objektiva. Otac bi se zacijelo ljutio, iako se on veoma rijetko ljuti. Imaš osam ili devet godina, nisi siguran, u obje te godine doimao si se jednako; mršav, blago raskuštrane svijetle kose i rumena lica, što se, naravno, na crno-bijeloj fotografiji nazire tek kao proziran oblačak koji se na trenutak zaustavio na tvom licu.

Maline

Početak sedamdesetih živite na selu, otac i majka kao učitelji u maloj seoskoj školi s pripadajućim zemljištem za osobnu uporabu; malo polje kukuruza sa sezonskim beračima, uglavnom školskom djecom, trešnja prošarana crvenim plodovima, vrt u kojem poslije škole, sagnuta, plijevi majka, svako malo nadlakticom desne ruke otire znoj, tu je i dvored malina pritiješnjjenih uza zid stražnje strane drvarnice, unutar kojeg se šuljaš jedući još nedozrele maline. Bili ste sretni, mislio si sve donedavna. U tom ograničenom i tihom no udobnom svijetu sve vam je, činilo se, bilo pri ruci; redovito se išlo i zubaru i frizeru, u Petrinju u kupovinu, pa i u Zagreb, a na inozemstvo se, eto, pri svoj toj udobnosti, i

nije pomišljalo. Baš se lijepo živuckalo u toj ljupkoj utopiji; izvan nje nije bilo ničega. Na stranu sve ono što ćeš poslije doznati o toj istoj 'utopiji'.

Frizura

Sve to lijepo se odražava na majci; ta mala utopija, sreća upisana u lice, tvoja sretna nesposobnost čitanja lica i vremena. Majka, kao što si rekao, stoji s tvoje desne strane, okrenuta ocu, a lijeva joj ruka počiva na tvom ramenu. Ona se, poput tebe, smiješi, samo iz, vjeruješ, drugih pobuda. I njezini se prednji zubi također mogu izbrojiti. Kosa joj je veoma tamna, mirna, skladno oblikovana, pretpostavljaš, po frizuri Zdenke Vučković (možda i Tereze Kesovije, koja je uvijek promovirala modne novine iz inozemstva). Možda se baš bila vratila s frizure u Petrinji te je poželjela da ju otac, kad je već tako lijepa i pomnjivo dotjerana, slika. Na sebi ima crnu končanu majicu kratkih rukava i svijetlu suknju koja s naporom, zatežući majčino tijelo, obavijajući brežuljkasti trbuščić, dopire do koljena. Na nogama su joj crne ili smeđe sandale, ne možeš to, zbog crno-bijele fotografije, pouzdano reći.

Zvonjava

Bliži se podne, sudeći po suncu i kratkim sjenama koje čitav uspravni svijet raspršuju po travi. Uskoro bi se trebala začuti zvonjava s obližnje, pravoslavne crkve. Ali neće. Nema vjernika kojima bi to nešto značilo. Nema popa koji bi ljude, one koji iz dana u dan sjede na stubama ispred jedine mjesne trgovine, ispijaju pivo i trgaju sredinu kruha trpajući si ju u usta, uspio pridobiti jezikom evanđelja. Možda i ne govoriti jezikom evanđelja, ali svakako porazgovarati s njima, osluhnuti šumove iz njihovih duša, omirisati truli zadah iz njihovih usta.

Ljudska drama

Gledajte: moje je lice u staklu pivske boce. To sam ja. Što je boca punija, jasnije se vidim. Zato svako malo uzmem novu. Tu sam, nema me izvan. Moja ruka ne ispušta bocu. Tijelo da. Ono se zakotrlja po stepenicama i zaustavi u podnožju. Nešto poslije podignu me i naslone o zid trgovine, pokraj vrata. »ekam da prikupim snage i pođem kući. Bit će dobro ako ju pronađem. Ako ju ne pronađem, vratit ću se. Znam se vraćati. To sam naučio. Koliko je sati? Ne znate. Dobro. Vrijeme stoji. Sviđa mi se to. Jer neodlučan sam, znate. Bolje da vrijeme ne teče, jer moram nešto bitno smisliti. A kada? Tko zna. Boca se prazni, moje lice nestaje. Nema vremena. Nikad ga nije ni bilo. Oduvijek sam tu, na stepenicama, ispred trgovine. Gotovo da sam zaboravio gdje mi je kuća. Možda je i nemam. Tko zna. Moja žena možda i nije moja žena, jer sam ja ovdje, a ne s njom. Ne mora me čak ni varati. Svejedno je. Ni ja nju. Kako je tuga jednostavna. I moj prijatelj S. neprestano je sa mnom. Samo, on pije špiru. Nema strpljenja za bocu piva. On mora brzo piti. Ah da, umalo zaboravih, pokopasmo ga prošli mjesec.

Treći

U samom susjedstvu crkve žive katolici koji opet i nisu neki katolici. Možda jesu, ali ne govore o tome na sav glas. Ne galame. Pravi katolici šapuću. Idu svijetom šutljivi i poniknute glave. Držanjem tijela ispisuju ljepotu poniznosti. Ne viču susjedu: ja sam taj, čuvaj me se! Bili su katolici i prije rata, u staroj Jugoslaviji, a onda su, kad je nezadrživo buknuo, uglavnom postali partizani. Tako se barem govorilo. U povijesnim čitankama. Izvan čitanki bilo je pak drukčije. Trebalo je raspoznati istinu, zasukati rukave, dobro se namučiti. Tko nije otprve postao partizan, postao je poslije. Glavno da je to bilo na

vrijeme da bi se mogla ubrati boračka mirovina. Svakom vremenu treba uzeti mjeru i sebi iskrojiti udobne hlače. Da nisu plitke, da ne pucaju na pregibima. Znali su seljani da ne treba žuriti. Sporost kao da i život čini dužim. Tada nije bilo lako raspiriti vjersku i nacionalnu nesnošljivost, seljake kao da nitko nije mogao posvaditi; nije bilo radija, a novine su se čitale negdje drugdje. Zato su se katolici slagali sa svojim suseljanima pravoslavicima. Nekako je onda bilo normalno da zajedno ratuju protiv zajedničkog neprijatelja. To je bilo ključno; da postoji treći na kome se mogu iskaliti za sve ono što ih je tištalo. Treći koji ih je ujedinjavao. Rame uz rame, ruku pod ruku, uho do uha. Načujem ja da dolaze ustaše, uhvatim svog sus'eda pravoslavca pod ruku i bjež' š njim u šumu! Kad i taj rat završi, lijepo će živjeti do sljedećeg, 'postmodernog' rata, kad će neobjašnjivo izgubiti pamćenje. Kad neko zlo uđe u narod. Neće više biti trećeg na kojeg bi zajednički udarili. Seljani će možda biti i Hrvati, što su tada, dok su s pivom u ruci sjedili na stepenicama ispred trgovine, početkom sedamdesetih, potiskivali u sebi. To 'potiskivanje' sad će, pritisnuti svojom nesrećom, uvijek rado naglasiti. Glas će im podrhtavati od probuđena ponosa i nataložena poniženja. Navodit će ono što su čuli na radiju i televiziji kao svoje riječi. To što će netko drugi razjarena lica izreći na televiziji bit će baš ono što je i njima samima dugo čamilo na dnu srca, samo što, eto, za razliku od njih, govoru nevičnih i pomalo zatucanih, ma pravih prtlješa, srećom ima onih koji su ipak vičniji govoru, pa nek onda oni govore. Ići će u crkvu, ali sada negdje drugdje, puno dalje od Slane ili Glinske Poljane, s najlonskim vrećicama u čvornatim rukama, jedan po jedan ili u skupinama, pristizat će u Veliku Goricu, Zagreb, Ivanec, Varaždin, Opatiju, Rab...

Priča o Paunašu

U crkvu ulazi jedino zvonar Nikola, inače podvornik u školi, što nitko ne drži protuslovljem, da vidi je li sve u redu, da ju počisti ako treba i da pozvoni. Međutim, ne sjećaš se da su crkvena zvona ikad zvonila češće od jednom godišnje, kada bi Nikola odbacio svakodnevne podvorničke prnje i obukao svečano ruho. No o tom ćeš poslije pripovijedati. Jednom je Nikola unutra ulovio ćuka i donio ga tebi. Mislio si da je to sova. Nikola te odmah razuvjerio, objasnio razliku. Stavio si ćuka u drvnicu i svakodnevno mu donosio vodu u limenčici od paštete. Nudio si mu i kruh, no nije ga ni taknuo, a vodu je redovito prolijevao. Ne sjećaš se što je poslije bilo s ćukom. Vjerojatno je uginuo. Kao u jednoj dječjoj priči što si ju, možda baš tada, čitao, o golubu Paunašu? Znaš samo da niti jednom, dok ste ga držali u drvnicu, nije zapiskutao. Tek bi pokatkad otvorio oči, sporo, umorno, i ponovno ih zatvorio. Nisi ga se usudio doticati jer si čuo priče da je ćuk vjesnik smrti. Ako noću oblijeće oko nečije kuće i tužno piskuta, to je siguran znak da će netko od ukućana umrijeti. Možda ti je zato i bilo drago što niti jednom nije zapiskutao iz tame svog zatočeništva.

Tri okusa

Crkva otvara svoja vrata tek jednom godišnje, na Spasovo, kada se i pravoslavci i katolici zajedno zabavljaju na proštenju ispred crkve. Dođe i pop iz petrinjske parohije, a za njim, u crkvu, uđu samo pravoslavci. Ne svi, neki ostanu ispred. No kako su opća gužva i veselje, ne zna se tko je zapravo ušao. Ne zna se ni zašto. Idu drugi, pa idem i ja. Tako se misli. Možda je ušao i koji partijac, ne zna se. U crkvi je tamno, svjetlost jedva da prolazi kroz vitraje, nosnice udišu opojni tamjan, uši se izdužuju dok traje liturgijsko pojanje, ušilje se poput plamena voštanice. Kad začuješ zvonjavu, zamisliš Nikolu u svečanu odijelu. Svjetlucaju njegovi srebrnkasti brkovi, nabiru se bore na čelu. Vjerojatno se znoji. Da ne ispusti konopac, da zvono ne pomahnita i ne uznemiri puk. Nije lako njemu, šezdesetogodišnjaku,

potezati zvono. To bi trebao činiti netko mlađi. Ali nema mlađih za taj posao. Nekad se zbog odlaska u crkvu gubilo zaposlenje. Sada se ne gubi, u crkvu jedva da se i ide, no nikad se ne zna. Zlo može otpočeti već sutra. Treba biti spreman, i ne povlačiti vruga za rukav. Nitko ne zna u kakvu se rukavu vrag krije. Nikola misli da to nije pravi razlog. To je nešto što ima veze s ljudskom dušom. Mladi je, najčešće, nemaju. Nju treba steći. A vruga se ne bi bojali da idu u crkvu. Vrag i Bog, to im je isto. Ništa. Dio psovki. Nema ih. Idemo dalje, večeras je zabava u domu, ideš li sa mnom? Kažu. Što će govoriti poslije, kad zlo stigne, vidjet će se. Mladi će ostarjeti, biti drukčiji. U očima će im sijevati promašeni život. Nekoga će trebati optužiti. Dižem svoj prst i upirem ga u tebe. Ti si kriv. Zbog tebe nisam. Moj prst, zaboga, gori. Nikola je prestar da bi ga ičega bilo strah. Uostalom, nitko mu ništa ne zamjera. Radi u školi, čisti, cijepa drva, loži peć, kosi travu, provjetrava crkvu, čisti golublji izmet, zvoni kad ustreba. Miran čovjek, zamijetiš ga u toplini učionica zimi, u zvuku cijepanja drva, u pokošenoj travi ljeti. Tebi je spasovsko proštenje jedinstvena prilika da zajedno s ostalom seoskom djecom kušaš sladoled. S papirnatom novčanicom od pet dinara u ruci zastaneš ispred prodavača zasjelog u sjeni lipa tik pred ulazom u crkveno dvorište i prstom pokažeš koji sladoled želiš. Mogao si učiniti sljedeći izbor: čokolada, vanilija ili jagoda. Tri boje, okusa.

Sladoled bi jeo još samo kada biste išli u Petrinju ili kada biste, putujući tvojoj baki u Viduševac, prolazili kroz Glinu. Tu biste uvijek zastali da pojedete sladoled. Od vanilije, čokolade ili jagode. Svaki se užitak, tako, diskretno ponavljao.

‘Nemoj jesti prebrzo’, rekla bi ti uvijek brižna majka. ‘Prehladit ćeš grlo!’

I to te, na neki način, vraća na početak priče. Kako god da započneš, u priči se zatekne majka. Sjediš na biciklu, cerekaš se, a majka se usiljeno smiješi: što se zapravo dogodilo?

Dječak s crkvom u pozadini

Fotografija u boji, jedna od prvih koje je otac napravio nakon duge serije crno-bijelih. Obrubljuje ju bjelina, koja počinje rasti u donjem pravokutniku fotografije, a zatim se penje, prodire, raspršuje sadržaj fotografije kao što svjetlost nakon otvaranja vrata raspršuje mrak u sobi (dolazi majka i drmusava te, hajde, ustaj, vrijeme je!). Zato su i boje blijede, isprane, čini ti se da je to zapravo polaroid fotografija, što te dovodi u nedoumicu: tko je zapravo autor fotografije? Otac? Ne.

Stojiš u samom središtu fotografije i imaš neodređen izraz lica; ne može se reći da ti je ozbiljno, ali niti da se osmjehuješ. Jasno ti je koliki si napor ulagao kako bi sebe predstavio svijetu; namještao bi se, grčio, no uspjeh nije nitko jamčio. Ispod desne ruke držiš loptu; ponovno se, dakle, razbacuješ tim svojim okruglim simbolom moći.

Ljeto je i na sebi imaš svijetloplavu pamučnu majicu s kratkim rukavima, kratke hlače od kepera i plave platnene tenisice domaće proizvodnje. Na prednjoj je strani majice šaljivi crtež dječaka s izbuljenim očima koji se nečemu smije. Pokraj njegove glave, u oblačiću, poput onih u stripovima,

piše Gulp! U tom trenutku ne znaš da je to onomatopejična riječ iz engleskog jezika, misliš da je to njegovo šašavo ime, a možda ništa ne misliš; sličica ti se jednostavno svidjela.

Na koljenu tvoje desne noge nazire se rana stara nekoliko dana, posljedica pada...

Na samom si rubu voćnjaka s jabukama i tek pokojom šljivom bisticom. Ne znaš koje su sorte te jabuke, stabla su stara, možda i pedesetak godina (sadili su ih istodobno s gradnjom škole), veoma razgranata, a plodovi su različitih boja i oblika. Sad ćeš ih razvrstati po onom glasovitom kineskom modelu klasifikacije:

1. crvene jabuke; 2. srcolike; 3. veoma slatke; 4. jabuke nalik tikvicama; 5. žućkastozelene jabuke hrapave kore i opora okusa; 6. velike crvene jabuke, takozvane zimske, jer mogu dugo stajati i ostati svježije i sočne; 7. kisele, nedozrele jabuke...

A tu je, gotovo da si ju zaboravio, no ona se i ne vidi na fotografiji, jedna stara visoka kruška tepka, tako su ju zvali, a čije je plodove svakog ljeta, sagnut pokraj bunara uz koji je kruška rasla, sa zemlje pobirao muž žene od koje ste često dobivali...kupovali...ne znaš...svježiji i dimljeni sir... Slijedi priča o beraču krušaka i Smrti.

Kruška i Smrt

Priča počinje izravno, bez oklijevanja i opisa starčeva života. Sama riječ starac sve kaže. No kažeš li dijete, što kažeš? Ništa. Reci: starac. Reći ću. O starcu se gotovo ništa ne mora kazati doli da bere kruške. Nepotrebno je rasipati riječi kad se sve zna. Djelomice priča zahvaća i tvoj život, kao što je on dijelom mnogih drugih priča. »im se rodiš, već netko pripovijeda o tebi, postaješ dijelom njegove priče, zatim on, ovaj starac, ili ona, neka žena, umire, ti nastavljaš, a nakon i tvoje smrti taj se krug kazivača tvog života širi, ili suzuje. Ovisno o tome što činiš, ili ne činiš. U ovoj se priči pojavljuješ kao mali svjedok, onaj koji je zapamtio jednu rečenicu, koji se ne može osloboditi slike starca i kruške, bizarnog opisa nadolazeće smrti. Dijete si koje kroči kroz vlastito, zamršeno kazivanje. Starac je svake godine brao školske kruške i pekao rakiju kruškovaču. Poneka bi se boca našla i u vašem kredencu u kuhinji. Kredenc je zelene boje, sa staklima prošaranim cvjetovima od mliječnog stakla. Vide se šalice za kavu, porculanski servis dobiven na dar koji nikad ne napušta kredenc. Gosti dođu, sjednu za stol, i ne dočekaju porculanski servis. Bit će za tebe, kad se oženiš, kaže netko, ali ne znaš tko. Jedno je sigurno: sebi to nikad ne bi rekao. Kad svrati Pepa, školski tajnik, i donese pozdrave iz matične škole, dobije čašicu kruškovače. Pepa veli: još, Štefa, prosim! (misli na majku). Kad svrati listonoša koji izgleda kao Mišo Kovač i donese novi broj Studija, on ništa ne kaže, nakloni se poput Tatija i ispije jednu čašicu stoječki. Da uzmogne, crvenih obraza i ufitljenih brkova, biciklom obiće još nekoliko sela. Gledaš njegove crne, jake brkove ovlažene netom ispijenom rakijom. Već stavlja kapu na glavu i uz vojnički pozdrav odlazi. Nekoliko dana prije no što je starac, berač krušaka, umro, rekao je svojoj ženi kako osjeća nekakvu krušku u prsima, kao da je zapela negdje na putu od grla do želuca i ne miče se, tako je taj starac, nesklon riječima, metaforama, definirao svoju bol, zapravo smrt. Tu je rečenicu mali svjedok zapamtio i od tada ju nastoji protumačiti. Kruška je, tek iznjedrena iz krošnje, neraspadnuta, tvrda, starcu nudila najprivlačniju od svih slika smrti: slatki, zavodljivi plod u kojem je tinjala klica života. Posegnuvši za životom, dobio je smrt. Nije mogao birati, smrt je već odabrala njega. I to samo zato da bi pokušala nadići samu sebe pripovijedajući, kroz starčeva usta, još jednu narcisoidnu priču. Sa svakom tom pričom ona bi živjela dalje. Starac bi pak već lijegao na postelju,

kočio se, trzao nogama. Zjenice bi se ledile, koža zatezala, žutjela, osipala mrljama. Usta bi valjalo podvezati, da ne zjape prazninom. Jer dođe dijete i uplaši se: zašto ovaj starac više, a ništa se ne čuje?

Iz priče Kruška i Smrt ponovno silaziš u dvorište, u onaj njegov rub koji je ujedno i rub omanjeg, prašnjavog školskog igrališta, podijeljena na dva polja za igru graničara, vjerojatno najidealnije igre na području nekadašnje Vojne krajine. Voćnjak ograđuje drveni plot, star i mjestimice prekriven mahovinom.

Plot dijeli školsko imanje od imanja susjeda Josana i babe Jage. Koji žive prekoputa školskog voćnjaka, na padini. Na njega obično puštaju svinje, gdjekad i krave. Katkad si, zajedno s babom Jagom, čuvao krave. Tada bi ona iz svoje torbice izvadila komad slanine i crnog, domaćeg kruha.

Jeli ste u tišini, naslonjeni na plot i promatrali krave koje su mirno pasle.

Dugo si mislio da je Ivan Jagin i Josanov sin. Poslije si doznao da su Ivana njegovi pravi roditelji napustili kad je bio veoma malen... Josan i Jaga su ga prigrlili... Sve svoje siromaštvo odlučio podijeliti s njim... Josan svoju boračku mirovinu... A Jaga...neki višak ljubavi...ima to čovjek u sebi...

Biti napušten: kako to usisava vedrinu.

Ivo se rijetko igra s tobom, nekoliko je godina stariji i pun obveza koje ti ne poznaješ... Možda i pun očaja... Kao da je oduvijek bio odrastao... Nikad nije bio malen... Nije bio sin koji je primao očeve batine s nekom neobičnom radošću... Kojeg je majka poslije milovala... otirala suze... I sada je, nakon gotovo trideset godina, isti... Možda je besmrtan... Ivo je to shvatio i zato, katkad, pije... Ne možeš biti besmrtan a da ne patiš... Možda je to razlog, a možda je koji drugi...

Poslije je Ivo postao zidar, bez stalna zaposlenja, uglavnom bi radio ljeti, s Mićom, još jednim seoskim zidarom. Mićin mlađi brat Darko bio ti je najbolji prijatelj. Mićo i Ivo dijelili su sve poslove, bili često pozivani zbog radišnosti i umješnosti, a jedina im je mana bila to što su...pili... Kako su godine prolazile, a nijedan se nije oženio, činilo se da naočigled propadaju: Mićo se nije brijao, a Ivina je koža zbog pića potamnijela...

Prije no što će rat buknuti Ivo započne graditi kuću za sebe u susjedstvu pravoslavne crkve, na onom istom imanju gdje si se družio s njegovom pomajkom. Kuća kao izraz nade. Obećanje. Obećavam da ću se smiriti. Neću piti. Napraviti ću kuću i biti sam sebi gazda.

Uskoro su kuće u selu redom gorjele. Začetak Ivine kuće ipak nisu dirali. Ivine su ruke bile ugrađene u mnoge kuće u selu. Nije se pitalo čija je koja. Ivo je bio majstor. Uz majstora ide šutnja puna poštovanja.

Ivo i Mićo, kao neka iznimka, da li zbog suviše čvrsta prijateljstva, odnosno zajedničke izopćenosti iz svijeta ljubavi, nisu našli svoje strane u ratu koji je uništio njihovo selo.

Ivi su rekli: dođi, zar ne vidiš kakvi su ti naši susjedi, budi s nama. Mići su rekli: dođi k nama, zar ti sad nije jasno, što ti je otac sve ove godine govorio? Ivo i Mićo spremno, bez oklijevanja, kažu: ne, mi smo majstori, zidari, mi gradimo.

I tako. Lutaju su od jedne prognaničke postaje do druge, žive od pomoći drugih, povremeno rade, opijaju se još više pretvarajući se u sablasti, u tužne alegorijske slike nečega što nije bilo alegorija. Njihove hrapave i besposlene ruke leže oborene tugom na stolovima gostionica i osjećaju kako u njima bridi neka vatra: dlanovi bi ih zapekli kad god bi neka kuća koju su zajednički gradili nestala u plamenu. Moglo bi se još štošta reći o Mići i Ivi, navlastito o Mići, čiji se brat našao, kako se ono običava reći, na drugoj strani. I kako je Darko Mići postao Drugi.

Iza tvoje glave, na toj fotografiji ispranih boja s početka priče, bjelasa se pravoslavna crkva, podrhtava na treperavom podnevnom suncu. Seljaci će uskoro doći, okupiti se ispred nje, ako je proštenje. Ako nije, onda neće. Odgodit će to okupljanje za neki drugi put. A hoće li tog okupljanja ikad više biti, sad se ne zna. Dotad, sjedit će na stepenicama ispred trgovine, na drvenim stolicama u seoskom domu, kod svoje kuće na pragu, ili ispod hrasta u polju, na rasprostrtoj plahti. Negdje će već sjediti i udisati ljepotu života. S njihovih čela i leđa slijevat će se znoj, no on se otrpi, i ide se dalje. Ako se i posiječeš srpom, tijekom žetve, i to se otrpi. Otrpi se i svađa sa susjedom koji se usudio natovarenim kolima prijeći preko tvog imanja. Vidi dubok trag. Prst stane u njega. Zatim padne noć, kao u nekoj paraboli, već je prošlo dvadesetak godina, više ne stojiš u školskom dvorištu s loptom ispod ruke, nema više tvog simbola moći. Koji su ti bili prijatelji, više ne dolaze, koji ti nisu bili prijatelji, sada se stišću blizu tebe, a ti ne znaš tko su. U igri obrtanja sve je sad pronašlo neko drugo mjesto: dječak, lopta, crkva, voćnjak, kuće.